

cat en les dinàmiques del segle: veure Ramon i Soler és veure el segle XIX, el segle XIX menut; això és, l'efecte general de les estratègies, polítiques i literàries, del catalanisme —més enllà dels murs de la ciutat comtal. Alhora, és tant un llibre d'un inqüestionable interès local —redescobreix un personatge oblidat, reconstrueix la història de la vila— com una mina de documents que bé afecta la història gran, i n'és afectada. L'aplec de materials, útil i necessari en ell mateix, és susceptible d'esdevenir una font complementària per a estudis de més gran abast i, alhora, l'espurna de noves investigacions.

RICART, Enric-Cristòfol: *Quaderns Kodak*, Enric Blanco (ed.), Lleida, Vilanova i la Geltrú: Punctum, Aula Joaquim Molas, 2020.

ISABEL MARCILLAS-PIQUER

Universitat d'Alacant

isabel.marcillas@cloud.ua.es

L'any 1923, deia Enric-Cristòfol Ricart (Vilanova i la Geltrú 1893-1960) —gravador, pintor i intel·lectual català— que «en un diari tot hi cap i fa bonic precisament per això de que sigui la plasmació sinceríssima del moment, la instantània que ens permet recordar, reconstruir, amb indiferència, amb llàgrimes als ulls o amb un lleu somriure» (p. 186). Amb aquests mots, Teresa-M. Sala enceta el pròleg a l'edició, a cura d'Enric Blanco, dels diaris del qui ha estat considerat per alguns el millor xilògraf català. Els mots que reportem ens permeten fer atenció a dos aspectes que caracteritzen fonamentalment el volum ressenyat: d'una banda el fet que es tracta d'escriptura diarística, un gènere encara poc conreat per al consum públic en l'època en què va ser redactat i, de l'altra, la sinceritat amb què l'escriptura copsa el moment, situant-lo en el mateix plànol que una imatge captada per una càmera fotogràfica: d'aquí la plasticitat del títol, ideat pel mateix Ricart, que sense cap mena de dubte convida a la lectura, atenta o en diagonal, que permet escorcollar els interessos i les contingències d'una vida plena de reflexions culturals i professionals, més que no pas personals, familiars o sentimentals.

Quaderns Kodak és un volum considerable que abraça el ventall cronològic de la vida del seu artífex entre el 1920 i el 1956, quatre anys abans de la seva mort. Com hem comentat, el pròleg de Teresa-M. Sala precedeix l'edició d'Enric Blanco. Per la seva banda, Blanco sintetitza els eixos principals de l'escriptura de Ricart en una introducció bastida sobre una acurada bibliografia que permet una aproximació escaient, no només als diaris del gravador, sinó també a l'època i als esdeveniments culturals que van caracteritzar el moment en què van ser escrits. El gruix del volum es divideix en set apartats confegits per l'anomenada Llibreta de París —un primer assaig d'escriptura diarística, que comprèn les vivències viscudes per l'autor entre febrer de 1920 i maig de 1922—, i el contingut dels sis quaderns Kodak: Kodak 1

(març 1922 - desembre 1922), Kodak 2 (gener 1923 - setembre 1923), Kodak 3 (octubre 1923 - febrer 1925), Kodak 4 (febrer 1925 - setembre 1926), Kodak 5 (octubre 1926 - desembre 1928) i Kodak 6 (gener 1929 - juliol 1956). Finalment, un índex onomàstic clou el volum.

L'escriptura de la Llibreta de París arranca a partir de l'estada parisenca a l'Hôtel Rouen, un dels llocs més concorreguts pels intel·lectuals i creadors catalans. En l'apartat introductori, Blanco argumenta com el viatge es converteix en un estímul per a l'escriptura que el gravador català materialitza, negre sobre blanc, en les impressions derivades de la primera visita al Louvre, l'anada al Salon d'Automne al Gran Palais o la visita al Museu de Luxembourg, per posar-ne algun exemple. Les reflexions a l'entorn de la pintura, l'arquitectura, el paisatge o les referències bibliogràfiques, sovint en francès, permeten una aproximació als interessos artístics i intel·lectuals de Ricart que, entre el 1920 i el 1924, va fer un total de cinc estades a la capital mundial de l'art.

Ricart dibuixa la paraula Kodak amb lletres vermelles i grosses a la portada de la primera llibreta que conformarà els seus diaris; ho fa amb la clara voluntat que impera en tota escriptura diarística d'establir un pacte de veritat, o sinceritat, amb un mateix, atès que no sembla que tingués la intenció de fer-ne pública l'escriptura: «Això no és pas pels altres; és per a mi. Qui no té memòria ha de tenir estilogràfica» (p. 117). Tant en aquest primer quadern com en els que se'n segueixen, la varietat temàtica, i fins i tot estilística, és notòria. És per aquest motiu que, com afirma el mateix editor del volum, es fa difícil una classificació de totes les idees i referents culturals que s'hi escolen. No obstant això, Blanco classifica en cinc *topoi* els eixos principals dels interessos de Ricart que queden plasmats als diaris: l'art, l'entorn, la destrucció, l'actualitat i els llibres.

En referència al motiu de l'art, els quaderns Kodak plasmen tota mena de reflexions relacionades, especialment, amb la pintura i el gravat. Les impressions derivades de les visites a museus i d'altres col·leccions privades se succeeixen al llarg de les entrades diarístiques, de manera que el lector podrà fer-se una idea tant dels gustos de l'intel·lectual català com de les pulsions artístiques de l'època; unes reflexions que, en moltes ocasions, es fan extensives a d'altres àmbits com ara el de l'arquitectura o la música, de forma que els esments al blues o al jazz també acolorixen i basteixen de modernitat la paleta de colors amb què s'il·lustra amb paraules la societat del moment. Entre les referències vinculades a les relacions personals en el món de la pintura, destacarem, per posar-ne un exemple, l'entrada del 29 de desembre del 1922, en què Ricart al·ludeix a la interrupció de la correspondència, i també de l'amistat, mantinguda amb Miró, a causa d'una sèrie de bromes pesades de què aquest va ser objecte i en les quals Ricart va participar. Altrament, s'hi poden trobar comentaris de l'obra de Cézanne, Courbet, Matisse, Renoir o Manet, entre els francesos, i el mateix Miró, Rusiñol, Casas, Meifrèn, Urgell o Mir, entre els catalans. Així mateix, l'evolució del propi procés creatiu també hi queda reflectida.

Pel que fa a l'entorn com a motiu de reflexió en els diaris de Ricart, l'editor del volum, Enric Blanco, destaca que, com sol ser habitual en aquest tipus d'es-

criptura, la quotidianitat cobra un paper rellevant a partir, sobretot, de l'esment a les relacions personals amb família i amics. Respecte a les amistats, prenen una presència significativa Joaquim Mir, Alexandre de Cabanyes, J. F. Ràfols, J. M. Junoy o Eugeni d'Ors, qui, a parer de Blanco, apareix tractat amb una certa ambivalència (p. 32) a causa de la forta personalitat de l'ideòleg noucentista, amb qui Ricart acabà mantenint una relació de proximitat a través de les tertúlies sostingudes als anys quaranta a Vilanova.

No és estrany que els diaristes es plantegen qüestions al voltant del sentit de l'escriptura; per a l'editor del volum que presentem, en els *Quaderns Kodak* aquest qüestionament es pot vincular a la necessitat d'autojustificació en diverses entrades del diari i, de retruc, a la destrucció de pàgines o cancel·lació d'entrades. És en aquest sentit que Blanco es refereix al *topos* de la destrucció, connectada no només a l'escriptura, sinó també a la pintura, atès que Ricart esmenta la destrucció de tots els quadres que li venien a la mà; «en Art el *destruir* és en certa manera *crear*» (p. 507), deia el xilògraf a propòsit de l'*art nou* l'any 1927. Altrament, es pot dir que aquest motiu es fa palès no solament amb les paraules, sinó també amb l'absència d'aquestes, ja que, com a conseqüència del triomf dels nacionals, Ricart esborra dels *Quaderns* qualsevol entrada o al·lusió que pogués ser qüestionada pel bàndol guanyador. Així doncs, la destrucció, en el sentit de fer desaparèixer alguna cosa, es manifesta en els *Kodak* com a una eina bàsica de creació, en unes ocasions, i de vida, en d'altres.

Pel que fa a les al·lusions a l'actualitat, Ricart es refereix sovint a les temàtiques abordades en els articles escrits per Junoy a *La Veu de Catalunya*, però també a les aparegudes en altres diaris com *La Publicitat*, que llegia habitualment, o *Le Journal* o *L'Intransigeant*, al llarg de la seva estada a París. A més a més, s'hi escolen qüestions polítiques que denoten un posicionament crític durant la dictadura de Primo de Rivera, una relativa afinitat a la República amb el canvi de govern i entusiasme per la victòria dels nacionals al final de la guerra. En qualsevol cas, aquesta nova situació comporta, en l'escriptura dels *Kodak*, la desaparició de temes vinculats a l'àmbit polític, circumstància que es posa en relació amb un altre dels *topoi* esmentats per l'editor dels *Quaderns*, la censura i l'autocensura.

Els diaris de Ricart deixen constància d'una bona quantitat de referències sobre llibres que ofereixen una visió polièdrica dels gustos de l'intel·lectual. Es tracta de lectures que poden estar vinculades al lleure o al plaer derivat de l'estètica literària, per una banda, o als gravats que presenten els volums seleccionats, per una altra. En aquest sentit, resulta interessant fer referència al fet que Ricart deixa constància del seu interès per la literatura del jo, cosa bastant evident a partir de la pròpia escriptura diarística. Així, trobem esments als diaris de Delacroix, a les cartes de Gauguin o Cézanne o als pensaments d'Ingres. Pel que fa als referents catalans, només hi ha al·lusions a *Madrid 1921* de Pla o al diari de Víctor Balaguer.

Finalment, a aquell lector o lectora afeccionat a la literatura diarística cal advertir-li que no totes les entrades dels *Quaderns* s'adiuen al que es considera lite-

ratura, si tenim en compte que, amb el pas dels anys, l'escriptura de Ricart esdevé menys treballada i més telegràfica. Sí que és cert, però, que almenys fins als anys trenta s'hi palesa una voluntat d'estil bastida a través de jocs textuals i de gèneres, entre els quals l'anècdota ocupa el lloc més rellevant. En qualsevol cas, el volum *Quaderns Kodak* posseeix un innegable interès tenint en compte que es tracta d'uns diaris inèdits fins al moment, amb l'excepció d'algunes cites esparses. Cal afegir-hi, a més, el fet que l'obra ens permet reconstruir i conèixer amb major profunditat, fins i tot des d'un cert intimisme, la figura del gravador català, alhora que ofereix una mirada, adés crítica, adés irònica o admirada i vehement, tant de l'època en què va viure com dels propis interessos culturals i de les relacions intel·lectuals que mantingué. Resulta, sens dubte, una aportació rellevant a l'àmbit de la literatura del jo escrita en català.

GARRIGASAIT, Raúl: *Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder*, Barcelona: Ara Llibres, 2020.

VICTÒRIA ALSINA KEITH

Universitat Pompeu Fabra

victoria.alsina@upf.edu

L'obra que ressenyem explora la història de la Fundació Bernat Metge, l'emblemàtica col·lecció de clàssics grecs i llatins, des dels anys 20 fins a finals dels anys 60 del segle XX. Val a dir que la darrera dècada està glossada de manera breu i impressionista, i que en realitat la narració pròpiament s'acaba l'any 1959, amb la mort del darrer dels tres fundadors a què al·ludeix el títol; perquè de fet el relat gira entorn de les tres figures més significatives d'aquesta empresa, els homes que la van fer possible i que en van constituir el motor durant l'època estudiada en el llibre: Francesc Cambó, Joan Estelrich i Carles Riba.

El llibre, que es desenvolupa cronològicament, està dividit en sis parts, cadascuna dedicada a una etapa de la Fundació, però també centrada en un element o personatge diferent. El capítol 1, «Epifania vora el mar», presenta la concepció i els inicis de l'empresa i fa el retrat dels homes que en van ser l'ànima. El capítol 2, «La primavera epicúria», examina el primer volum de la col·lecció, *De la natura*, i la tasca feta pel traductor Joaquim Balcells. El capítol 3, «Sota la bota militar», cobreix l'època de la dictadura de Primo de Rivera i exposa els efectes que tingué sobre la llengua i la cultura catalanes, i sobre la FBM. El capítol 4, «El monstre i l'ideal», dedicat a l'època de la República, presta una atenció especial a la traducció que Riba feu de les tragèdies d'Èsquil. El capítol 5, «Les Erínies desfermades», tracta de les activitats de la FBM durant la guerra civil i de la profunda divisió que la guerra provocà entre els fundadors, situats en bàndols oposats. El capítol 6, «Collaborar i resistir», relata els esforços de la col·lecció per sobreviure